

DOI : 10.33274/2079-4762-2023-54-2-90-100

JEL: G30, H61, H68

УДК 336.025

Кожухова Т.В.,
д-р екон. наук,
професор

Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: kozhuhova@donnuet.edu.ua

Бочарова Ю.Г.,
д-р екон. наук,
професор

Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Судакова Ю.О.,
магістр

Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: sudakova@donnuet.edu.ua

ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

JEL: G30, H61, H68

UDC 336.025

Kozhukhova T.,
Grand PhD of Economic Sciences,
Professor

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: kozhuhova@donnuet.edu.ua

Bocharova Yu.,
Grand PhD of Economic Sciences,
Professor

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: bocharova @donnuet.edu.ua

Sudakova Yu.,
master

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: sudakova@donnuet.edu.ua

FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE LOCAL BUDGETS: PROBLEMS AND DIRECTIONS OF INCREASING EFFICIENCY

Мета. Метою статті є визначення проблем і напрямів підвищення ефективності формування та виконання бюджетів територіальних громад.

Методи. У процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи та прийоми пізнання: методи наукової абстракції, аналізу та синтезу (для дослідження теоретичних аспектів бюджетного процесу на місцевому рівні, визначення основних проблем формування і виконання місцевих бюджетів, розробки напрямів підвищення ефективності формування і виконання місцевих бюджетів), системного узагальнення (для визначення впливу переваг і недоліків децентралізації на місцеві бюджети), статистичного аналізу (для оцінки ефективності формування та виконання місцевих бюджетів).

Результати. За результатами проведеного дослідження розглянуто сутність місцевих бюджетів, позитивні та негативні наслідки впливу децентралізації на місцеві бюджети, визначено основні напрями оцінки ефективності формування та виконання місцевих бюджетів (аналіз фінансової стійкості (збалансованості, фінансової самостійності, загальної

ефективності бюджету); аналіз ефективності (фінансової продуктивності, економічної та соціальної ефективності)). На прикладі Криворізької міської територіальної громади проведено аналіз основних показників формування та виконання, а також ефективності бюджету протягом 2018 - 2022 рр., за результатами якого встановлено загальні тенденції збільшення податкових надходжень, зменшення виконання планових показників видатків бюджету, підвищення рівня фінансової стійкості бюджету, різноспрямованість тенденцій показників ефективності бюджету (збільшення показника фінансової продуктивності, соціальної ефективності; зменшення коефіцієнту економічної ефективності). Визначено загальні проблеми в управлінні доходами та видатками місцевих бюджетів: обмеженість бюджетних ресурсів; недостатня фінансова стійкість; проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів та необхідність виявлення резервів щодо їх збільшення; недоотримання можливих доходів від орендної плати та сплати земельного податку від земельних ділянок комунальної власності, що не використовуються; застосування мінімальних ставок земельного податку; неефективне управління комунальним майном; недоотримання сум податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) через неофіційну зайнятість населення; неналежне використання міжбюджетних трансфертів; недостатня прозорість формування та виконання бюджету. Визначено напрями підвищення ефективності місцевих бюджетів (збільшення дохідної та видаткової спроможності бюджету та справляння податкових платежів; забезпечення стабільності та дієвого використання доступних коштів, ефективного управління ризиками та забезпечення відкритості, публічного обліку, оптимізації та підвищення ефективності витрат, залучення місцевих мешканців та інших стейкхолдерів до процесу формування бюджету, здійснення заходів з підтримки розвитку місцевого економічного потенціалу для забезпечення додаткових джерел доходів та підвищення їхньої ефективності).

Ключові слова: місцеві бюджети, міська територіальна громада, децентралізація, бюджетний процес, формування і виконання місцевих бюджетів, доходи, видатки, ефективність

Постановка проблеми. Сучасні реформи місцевого самоврядування та бюджетної децентралізації в Україні визначили необхідність ефективного забезпечення фінансової самостійності територіальних громад. Місцеві бюджети є однією з головних складових бюджетної системи України, що здійснює вплив на задоволення потреб громади у соціально-економічному розвитку. Активізація внутрішнього потенціалу, застосування механізмів нарощення доходної бази, забезпечення оптимального використання ресурсів громади та її стабільного соціально-економічного розвитку є одним з найважливіших питань в процесі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Проблеми функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень містять багато аспектів, що охоплюють зокрема розподіл бюджетних повноважень між різними рівнями бюджетної системи, розширення дохідної та видаткової частини бюджетів та підвищення результативності й ефективності місцевих бюджетів.

Ефективне функціонування інституту місцевого самоврядування залежить саме від рівня та якості фінансового забезпечення, фінансової самостійності, стабільності та самодостатності місцевих бюджетів, що можливо досягти за умов побудови раціональної політики фінансової та бюджетної децентралізації (адже саме децентралізація передбачає розподіл владних повноважень (від державних до органів місцевого самоврядування), нових підходів до формування та виконання бюджетів на користь місцевих бюджетів), дослідження шляхів та напрямів підвищення ефективності управління місцевими бюджетами в умовах реформи децентралізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблемні аспекти функціонування та наповнення місцевих бюджетів, їх формування та виконання в умовах децентралізації влади розглядалися в працях багатьох науковців. Цілі та завдання системи місцевих фінансів, основні принципи їх організації, підходи до вибору місцевих податків досліджував О.В.Золотоноша [1]. Питання формування місцевих бюджетів в умовах

реформування суспільних фінансів України, заходи щодо удосконалення системи формування місцевих бюджетів, що сприятимуть забезпеченню їх збалансованості та стійкості, розглядали Л.І.Катан, С.В.Качула, Н.І.Демчук, Д.К.Павлова [2].

Питанням ефективності бюджетного процесу присвячено праці Л.А.Костирко [3], яка розглядала методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів, І. Крещенко [4], яка визначила заходи з оцінки ефективності використання бюджетних коштів та контролю за дотриманням бюджетного законодавства; Л.О. Першко [5], яка запропонувала напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації, С.О. Коваленко, А.Л.Боевої [6], які обґрунтували необхідність бюджетного реформування задля підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації та запропонували напрями підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів. Поряд з цим, потребують уваги дослідження проблем у формуванні та виконанні місцевих бюджетів, підвищення ефективності бюджетів окремих міських територіальних громад.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні проблем і напрямів підвищення ефективності формування та виконання бюджетів територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток України значною мірою залежить не лише від ефективної діяльності центральних органів влади, а й від діяльності органів місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування - гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних

громад сіл, селищ, міст [7].

Однією з важливих ознак органів місцевого самоврядування є фінансова автономія, основою якої є місцеві бюджети. Бюджет посідає чільне місце у фінансовій системі кожної країни незалежно від політичної системи, адміністративного, територіального устрою. Бюджетний кодекс України (БКУ) визначає поняття «бюджет» як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [8], поняття «місцеві бюджети» - як план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [7]. При цьому доходи бюджету охоплюють податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). До витрат бюджету відносяться видатки (кошти, спрямовані на виконання бюджетних програм, передбачених відповідним бюджетом), надання кредитів бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів [8].

Визначаючи місцеві бюджети фінансовою основою розвитку територіальних громад, Ю.О. Раделицький слушно наголошує, що «в процесі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади функціонування місцевих бюджетів повинно бути спрямоване на активізацію внутрішнього потенціалу, застосування механізмів нарощення доходної бази, забезпечення оптимального використання ресурсів громади та її стабільного економічного розвитку» [9].

Децентралізація влади є одним з прогресивних напрямів підвищення рівня фінансової незалежності місцевих органів влади, що передбачає законодавче врегулювання питань бюджетної самостійності територіальних громад із врахуванням економічних, географічних, історичних й інших критеріїв їх розвитку. Розглядаючи поняття «децентралізація», необхідно відзначити, що загалом під децентралізацією розуміється «передача

значних повноважень від державних органів органам місцевого самоврядування таким чином, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно» [10]. При цьому «децентралізація бюджетних фінансових ресурсів передбачає зміну системи оподаткування, при якій змінюються питомі надходження на користь місцевих бюджетів; зміну трансфертної політики відповідно до загальноєвропейських принципів; надання органам місцевого самоврядування більших повноважень в напрямку розробки та реалізації різноманітних програм соціально-економічного розвитку» [11].

Говорячи про вплив децентралізації на місцеві бюджети, необхідно відзначити як позитивні, так і негативні аспекти її наслідків, які необхідно враховувати при управлінні місцевими бюджетами. Так, до суттєвих переваг децентралізації відносять бюджетну автономію та фінансову самостійність органів місцевого самоврядування; розширення дохідної бази місцевих бюджетів через зростання відсоткової ставки податків, що зберігаються у місцевому бюджеті; запровадження нових видів трансфертів, таких, як базова дотація, субвенції (освітня, медична та реверсна дотація) [12].

Поряд з цим, науковці наголошують також на недоліках децентралізації: ускладнення спроможності впливати на макроекономічну ситуацію на державному рівні; збільшення ймовірності того, що виконання делегованих державних функцій може стати менш скоординованим як по горизонталі (між адміністративно-територіальними одиницями), так і по вертикалі (між рівнями управління); самостійність у діяльності місцевих органів влади може викликати протиріччя і перерости у конфлікт з намаганням центральних органів влади зберегти владні повноваження; низький рівень свідомості, культури та обізнаності членів громадянського суспільства за умов децентралізації урядування таїть в собі небезпеку «нетолерантного» і «нечесного» використання влади на фоні недостатньої контрольованості і відповідальності з боку

громадянського суспільства можуть мати досить негативні наслідки; диспропорції і нерівномірність у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць; гальмування реалізації державних програм на фоні надання більшого значення місцевим політичним пріоритетам; намагання центральними органами влади уникнути відповідальності за надання державних послуг населенню, самоусунення центральних урядів від вирішення нагальних питань; неузгодженість делегованих повноважень і обов'язків з ресурсами для виконання державних функцій [13].

Загалом процес формування та виконання місцевих бюджетів регулюється ст.75-80 гл.12 БКУ, Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік та іншими нормативно-правовими й законодавчими актами України. Бюджетний процес відіграє провідну роль в управлінні бюджетними коштами та згідно зі ст.2 БКУ визначається як регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства [8].

Розвиток місцевих бюджетів, підвищення рівня їхньої самостійності та відповідальності в умовах децентралізації вимагає здійснення оцінювання ефективності бюджетного процесу задля оцінки ступеню досягнення встановлених показників при складанні, розгляді, затвердженні й виконанні основного фінансового плану, оперативно ухвалювати необхідні рішення щодо покращення умов реалізації бюджетного процесу та попереджувати можливі відхилення таких показників у майбутньому.

Науковцями розглядаються різні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу та його етапів. Т.В.Бугай вважає, що «під ефективністю бюджетного процесу слід розуміти ступінь досягнення встановлених при складанні, розгляді, затвердженні і виконанні основного фінансового плану держави цілей (забезпечення збалансованості доходів і видатків; створення умов макроекономічної стабілізації; гармонізацію бюджетної та економічної політики; досягнення реальних обсягів доходів та видатків; перерозподіл

ресурсів між бюджетами бюджетної системи і т.д.), що характеризує якість та результативність здійснення бюджетного процесу по створенню державою засад щодо підвищення ролі бюджету як інструменту формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними ланками бюджетної системи» [14].

На думку І.Крещенко, «ефективність використання бюджетних коштів є результатом зусиль з виконання поставлених завдань, але найбільшою мірою вона залежить саме від управління видатками, яке відіграє визначальну роль у бюджетному процесі» [4].

Л.А.Костирко акцентує увагу на необхідності «комплексного аналізу фінансової стійкості, що надає інформацію щодо ефективності місцевого управління, рівня фінансової самостійності від державної влади та достатності коштів для здійснення покладених на них функцій та зобов'язань» [3].

Ураховуючи методичні підходи науковців [3,14] щодо оцінки ефективності бюджетного процесу та виходячи з принципу ефективності та результативності бюджетної системи, який полягає в тому, що «при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів» [8], необхідно визначити такі основні напрями оцінки ефективності формування та виконання місцевих бюджетів: аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету (аналіз збалансованості, фінансової самостійності, загальної ефективності бюджету); аналіз ефективності місцевого бюджету (аналіз фінансової продуктивності, економічної та соціальної ефективності бюджету).

На прикладі Криворізької міської територіальної громади (Криворізької МТГ),

до складу якої входять місто Кривий Ріг, села Авангард, Гірницьке, Коломійцеве, Новоіванівка, Тернуватий Кут (площа території Криворізької МТГ - 431,9 км², населення громади - більше 700 тис. осіб), проведено аналіз основних показників формування та виконання бюджету протягом 2018 - 2022 рр., представлених в табл.1, 2.

Аналіз основних показників формування та виконання бюджету Криворізької МТГ протягом 2018 - 2022 рр. дозволив встановити такі основні тенденції та особливості:

- найбільшими джерелами доходів бюджету є податкові надходження (в середньому – 69,3%) та офіційні трансферти (в середньому – 26,92%);

- найбільшу частку в загальній сумі податкових надходжень становить ПДФО (в середньому - 61,5%), обсяги надходжень за ПДФО мають тенденцію до зниження;

- найменший відсоток виконання доходів бюджету спостерігався у 2020 р. (87,2%), що обумовлено невиконанням плану за обсягом податкових надходжень (через невиконання запланованого підвищення рівня заробітної плати на підприємствах міста та зменшення внаслідок цього обсягу надходжень за ПДФО; звільнення землекористувачів від сплати за землю згідно з рішенням міської ради від 20.11.2020 № 5059 «Про податкові канікули для малого й середнього бізнесу, що постраждав від карантинних обмежень», що призвело до зменшення надходжень за земельним податком);

- зменшення виконання планових показників видатків бюджету в 2022 р. порівняно з 2021 р. з 93,8% до 80%, що відбулось зокрема й внаслідок особливого режиму фінансування видатків під час введення режиму воєнного стану в Україні, а саме: обмеженості проведення платежів Державною казначейською службою; приділення уваги збереженню соціальних видатків (заробітній платі працівників бюджетних установ, розрахункам за енергоносії та комунальні послуги, що споживаються бюджетною сферою) [15].

Таблиця 1

Доходи бюджету Криворізької міської територіальної громади, тис. грн.

Найменування згідно з класифікацією доходів бюджету	2018			2019			2020			2021			2022		
	Заплановано	Виконано	% виконання	Заплановано	Виконано	% виконання	Заплановано	Виконано	% виконання	Заплановано	Виконано	% виконання	Заплановано	Виконано	% виконання
Податкові надходження	3 831 325,70	3 757 032,00	98,06	5 058 294,00	5 120 138,60	101,22	6 079 106,20	5 111 818,00	84,09	6 208 403,00	6 108 147,50	98,39	7 901 497,90	7 629 752,20	96,56
Неподаткові надходження	266 354,50	278 093,90	104,41	332 694,40	326 355,20	98,09	197 484,90	200 254,10	101,40	269 216,30	274 782,00	102,07	236 448,70	255 832,50	108,20
Доходи від операцій з капіталом	8 184,00	8 726,20	106,63	3 987,20	5 464,60	137,05	14 284,60	16 986,20	118,91	7 167,40	5 883,20	82,08	4 585,00	9 132,50	199,18
Цільові фонди	24 682,50	43 353,00	175,64	14 010,50	15 534,10	110,87	21 939,60	20 809,90	94,85	19 106,70	18 923,60	99,04	3 904,00	1 202,50	30,80
Офіційні трансферти	3 199 252,10	3 174 012,60	99,21	2 440 455,90	2 395 611,10	98,16	1 243 382,00	1 240 576,70	99,77	2 627 948,20	2 625 479,50	99,91	1 136 661,30	1 135 243,00	99,88
Разом доходів	7 329 798,80	7 261 217,70	99,06	7 849 442,00	7 863 103,60	100,17	7 556 197,30	6 590 444,90	87,22	9 131 841,60	9 033 215,80	98,92	9 283 096,90	9 031 162,70	97,29

Джерело: складено авторами на основі [15]

Таблиця 2

Видатки бюджету Криворізької міської територіальної громади

Показники	2018 рік			2019 рік			2020 рік			2021 рік			2022 рік		
	заплановано, тис. грн.	виконано, тис. грн.	% виконання	заплановано, тис. грн.	виконано, тис. грн.	% виконання	заплановано, тис. грн.	виконано, тис. грн.	% виконання	заплановано, тис. грн.	виконано, тис. грн.	% виконання	заплановано, тис. грн.	виконано, тис. грн.	% виконання
Державне управління	181 461,40	179 849,30	99,11	220 252,20	215 372,50	97,78	232 470,50	225 948,70	97,19	270 885,50	267 851,70	98,88	312 311,50	294 622,50	94,34
Освіта	2 289 936,30	2 240 077,60	97,82	2 669 625,40	2 634 723,10	98,69	2 830 958,80	2 653 781,80	93,74	3 379 812,50	3 350 907,20	99,14	3 358 740,60	3 072 929,90	91,49
Охорона здоров'я	969 358,80	941 747,20	97,15	954 066,80	929 681,00	97,44	625 637,40	594 488,30	95,02	489 941,30	329 158,80	67,18	619 427,20	458 659,60	74,05
Соціальний захист та соціальне забезпечення	436 409,60	434 212,20	99,50	359 739,40	358 349,20	99,61	433 318,80	400 181,50	92,35	485 593,40	480 490,20	98,95	825 359,10	652 515,50	79,06
Культура і мистецтво	103 381,60	99 801,20	96,54	146 858,70	143 569,10	97,76	133 297,80	114 990,80	86,27	148 120,50	145 205,60	98,03	164 565,70	144 731,10	87,95
Фізична культура і спорт	85 708,60	73 016,30	85,19	147 062,60	130 683,30	88,86	128 792,80	113 770,70	88,34	150 463,70	146 963,70	97,67	170 535,50	139 445,50	81,77
Житлово-комунальне господарство	356 923,70	332 336,90	93,11	590 936,00	578 474,10	97,89	488 246,40	368 295,40	75,43	1 585 227,30	1 558 764,30	98,33	700 159,80	643 935,30	91,97
Здійснення заходів із землеустрою	8 228,50	5 380,40	65,39	2 631,40	26,90	1,02	5 890,70	2 591,70	44,00	6 258,40	3 786,10	60,50	12,90	0,00	0,00
Газифікація населених пунктів	39,60	39,60	100,00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будівництво та регіональний розвиток	118 913,40	36 742,50	30,90	143 101,10	89 185,00	62,32	705 423,10	410 753,70	58,23	433 443,80	289 981,10	66,90	447 809,30	17 125,40	3,82
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	574 482,80	537 310,40	93,53	882 673,80	847 453,50	96,01	1 076 913,50	870 901,80	80,87	1 129 169,30	1 061 099,90	93,97	1 585 254,10	1 496 441,30	94,40
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	-	-	-	-	-	-	42 186,90	27 871,30	66,07	56 129,10	51 805,70	92,30	53 542,10	45 982,10	85,88
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	186 318,90	165 681,20	88,92	206 687,80	174 956,60	84,65	296 935,90	204 865,90	68,99	180 823,80	111 217,30	61,51	225 230,10	110 545,60	49,08
Інша діяльність	121 916,00	104 307,20	85,56	113 750,80	96 111,90	84,49	121 941,90	106 014,70	86,94	168 396,30	121 126,30	71,93	813 371,30	599 322,00	73,68
Міжбюджетні трансферти	2 207 482,80	2 195 576,20	99,46	1 622 085,00	1 573 176,00	96,98	720 682,00	705 662,30	97,92	804 294,20	794 289,20	98,76	828 572,80	421 870,50	50,92
Усього видатків	7 640 562,00	7 346 078,20	96,15	8 059 471,00	7 771 762,20	96,43	7 842 696,50	6 800 118,60	86,71	9 288 559,10	8 712 647,10	93,80	10 104 892,00	8 098 126,30	80,14

Джерело: складено авторами на основі [15]

Використовуючи методичні підходи щодо розрахунків коефіцієнтів фінансової збалансованості, фінансової самостійності, ефективності місцевого бюджету [3,14],

визначено показники фінансової стійкості та ефективності бюджету Криворізької МТГ за 2018-2022 рр. (результати аналізу представлені в табл. 3, 4).

Таблиця 3

Показники фінансової стійкості бюджету Криворізької МТГ

Аналіз	Коефіцієнт	Значення стандартизованих показників з урахуванням їх значущості				
		2018	2019	2020	2021	2022
Фінансової збалансованості	Бюджетного покриття	0,556	0,704	0,787	0,735	0,975
	Стійкості бюджету	0,777	0,438	1,232	1,410	1,144
	Загальної податкової стійкості	0,511	0,659	0,752	0,701	0,942
	Покриття видатків міжбюджетними трансфертами	0,432	0,308	0,969	1,037	1,115
	Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСПФз	2,276	2,109	3,740	3,883	4,176
Фінансової самостійності	Бюджетної залежності	0,437	0,305	0,552	0,585	0,534
	Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	Податкової самостійності	0,919	0,936	0,956	0,953	0,966
	Стійкості дохідної бази	0,987	0,996	0,993	0,996	0,999
	Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСПфсам	2,344	2,237	2,500	2,534	2,499
Ефективності бюджету	Дефіцитності місцевого бюджету	-0,444	-0,296	-0,213	-0,265	-0,025
	Бюджетної результативності	6,491	8,754	8,639	10,457	13,075
	Бюджетної забезпеченості населення	11,666	12,443	10,981	14,219	13,410
	Показник стабільності дохідної частини бюджету	1,184	2,137	0,776	0,676	0,845
	Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСПеб	18,897	23,038	20,182	25,088	27,304
Інтегральний показник фінансової стійкості місцевого бюджету, Іпфс		7,285	8,430	8,263	9,799	10,561

Таблиця 4

Показники ефективності бюджету Криворізької міської територіальної громади

Показник	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Коефіцієнт фінансової продуктивності бюджету	0,0054	0,0068	0,0066	0,0090	0,0082
Коефіцієнт економічної ефективності бюджету	0,0041	0,0046	0,0047	0,0061	0,0040
Соціальна ефективність бюджету (%)	68,73	78,11	72,27	99,14	95,72

Складено авторами на основі [15]

Результати аналізу ефективності формування та виконання бюджету Криворізької МТГ протягом 2018 - 2022 рр. свідчать про:

- тенденцію підвищення рівня фінансової стійкості бюджету (збільшення показника фінансової збалансованості з 2,3 до 4,2, фінансової самостійності - з 2,3 до 2,5, ефективності бюджету - з 18,9 до 27,3), зростання інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету майже в 1,5 раза.

Утім, спостерігається зменшення показників фінансової збалансованості до 2,1 у 2019 р. (через зменшення показника бюджетного покриття, покриття видатків міжбюджетними трансфертами), фінансової самостійності до 2,2 у 2019 р. (через зменшення показника бюджетної залежності), показника ефективності бюджету в 2020 р. до 20,2 (через зменшення показників бюджетної результативності, забезпеченості населення, стабільності

дохідної частини бюджету);

- різноспрямованість тенденцій показників ефективності бюджету (збільшення показника фінансової продуктивності бюджету з 0,005 до 0,008, показника соціальної ефективності бюджету - з 68,7% до 95,7%; зменшення коефіцієнту економічної ефективності бюджету з 0,0041 до 0,0039).

Результати аналізу досліджень [1,2,5,6,9,12] дали змогу встановити такі існуючі загальні проблеми в управлінні доходами та видатками місцевих бюджетів: обмеженість бюджетних ресурсів; недостатня фінансова стійкість; проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів та необхідність виявлення резервів щодо їх збільшення; недоотримання можливих доходів від орендної плати та сплати земельного податку від земельних ділянок комунальної власності, які не використовуються; застосування мінімальних ставок земельного податку; неефективне управління комунальним майном; недоотримання сум ПДФО через неофіційну зайнятість населення; неналежне використання міжбюджетних трансфертів та здійснення непродуктивних витрат; недостатня прозорість у формуванні та виконанні бюджету, що може призвести до корупції та неправомірного використання бюджетних коштів.

З огляду на результати оцінки ефективності формування та виконання бюджету Криворізької МТГ, визначені загальні проблеми управління місцевими бюджетами та враховуючи результати досліджень науковців [1,2,5,6,9,12], необхідними заходами щодо удосконалення бюджетного процесу Криворізької МТГ, збільшення дохідної та видаткової спроможності її бюджету, справляння податкових платежів є:

- перегляд розміру орендних ставок на майно з внесенням відповідних змін до чинних договорів оренди, що дозволить щорічно залучати додаткові кошти до бюджету;

- вжиття заходів щодо підвищення рівня забезпечення офіційної зайнятості на території громади, що сприятиме збільшенню обсягів надходжень за єдиним податком до місцевого бюджету;

- перегляд розміру орендної плати за земельні ділянки (незалежно від домовленості сторін у договорі оренди землі про

можливість такої зміни) на підставі зміни нормативної грошової оцінки земельної ділянки з внесенням відповідних змін до чинних договорів, що приведе до збільшення дохідної частини місцевого бюджету;

- проведення роботи щодо стягнення платежів унаслідок використання земельних ділянок з порушенням земельного законодавства (укладання відповідних договорів та стягнення платежів до бюджету із землекористувачів, які використовують земельні ділянки без правовстановлюючих документів та безоплатно); отримання коштів за самовільне використання земель під розпроектованими дорогами на землях пайового фонду, що використовуються сільськогосподарськими підприємствами як рілля, що дозволить зміцнити дохідну частину бюджету;

- підвищення ефективності використання міжбюджетних трансфертів за рахунок посилення контролю за цільовим використанням отриманих трансфертів, забезпечення своєчасності їх використання, недопущення необґрунтованого утворення залишків, забезпечення своєчасного розподілу залишків за напрямками згідно з чинним законодавством, недопущення фактів повернення коштів субвенцій до Державного бюджету.

З метою підвищення ефективності видаткової частини бюджету Криворізької МТГ необхідним є здійснення наступних заходів:

- підвищення ефективності застосування програмно-цільового методу бюджетування за рахунок посилення узгодженості його окремих елементів, що сприятиме орієнтації єдиної системи планування і виконання бюджету на досягнення стратегічних цілей у найбільш ефективніший спосіб, забезпеченню прямого зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання, можливості відстеження ефективності й результативності використання бюджетних коштів шляхом врахування інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про їх виконання, наявності об'єктивної, прозорої інформації для прийняття виважених управлінських рішень;

- залучення міжнародних двосторонніх і багатосторонніх донорів до фінансування програм соціально-економічного

розвитку місцевої громади, охорони навколишнього середовища, участі в міжнародних грантових програмах і проєктах, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку міста, що дозволить вирішити проблемні питання та забезпечити фінансування таких сфер, як охорона здоров'я, соціальний захист (зокрема й надання допомоги внутрішньо переміщеним особам), захист довкілля тощо.

Висновки. Отже, вирішення проблем формування та виконання місцевих бюджетів, пов'язаних з обмеженістю ресурсів, неефективним управлінням майном, недоотриманням можливих доходів від податків, недостатньою фінансовою стійкістю, недостатнім рівнем прозорості та управління ризиками, вимагає здійснення таких заходів, як збільшення доходної та видаткової спроможності бюджету та справляння податкових платежів; забезпечення стабільного та дієвого використання доступних коштів, ефективного управління ризиками та забезпечення відкритості і публічного обліку, оптимізації та підвищення ефективності витрат, залучення місцевих мешканців та інших стейкхолдерів до процесу формування бюджету з метою забезпечення врахування їхніх потреб та пріоритетів, сприяння більшій відповідальності та легітимності прийнятих рішень, здійснення заходів з підтримки розвитку місцевого економічного потенціалу для забезпечення додаткових джерел доходів та підвищення їхньої ефективності, що дозволить підвищити ефективність бюджетних процесів територіальних громад на місцевому рівні.

Список літератури

1. Золотоноша О. В. Організаційно-правове забезпечення фінансово-економічної самостійності місцевих органів влади в умовах децентралізації. *Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Наукові Записки. Серія: Право.* 2018. № 4. С. 78-83.
2. Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України / *Агросвіт.* 2020. №3. С.3-12. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2020/2.pdf
3. Костирко Л.А. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір.* 2016. 98

№ 1 (21). С. 83-90

4. Крещенко І. Оцінка ефективності використання бюджетних коштів та контроль за дотриманням бюджетного законодавства. URL: https://fincontrolnew.com.ua/attachments/94821ec4-ee6d-4cf5-aab5-895fd6be1a69_2017%20-%2011_26-32.pdf
5. Першко. Л. Напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації. *Науковий вісник Полісся.* С. 129–135. URL: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2\(21\)-129-135](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2(21)-129-135)
6. Коваленко С. О., Босва А. Л. Напрями підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів. *Бізнес Інформ.* – 2018. – № 4. – С. 314–321.
7. Про місцеве самоврядування в Україні. Верховна Рада України; Закон від 21.05.1997. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
8. Бюджетний кодекс України. №2456-VI від 08.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
9. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019. 443 с
10. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
11. Габа І.М. «Децентралізація» - деякі плюси і мінуси. *РайонІнфо.* - 2014.-№1.-С.5.
12. Когут Ю.М., Ковач-Румп Г.Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка».* URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/77.pdf
13. Свістун В. Децентралізація управління: переваги і недоліки URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2211/1/Свістун.PDF>
14. Бугай Т.В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4287>
15. Про затвердження звітів щодо

виконання міського бюджету. URL: <https://kr.gov.ua>

References

1. Zolotonosha, O. V. (2018). *Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi samostiinosti mistsevykh orhaniv vlady v umovakh detsentralizatsii* [Organizational and legal provision of financial and economic independence of local authorities in conditions of decentralization] *Tsentrlnoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka. Naukovi Zapysky. Serii: Pravo*, no 4. PP. 78-83.
2. Katan, L. I., Kachula, S. V., Demchuk, N. I., Pavlova D. K. (2020). *Formuvannia mistsevykh biudzhetyv v umovakh reformuvannia suspilnykh finansiv Ukrainy* [Formation of local budgets in the conditions of reforming public finances of Ukraine]. "Ahrosvit" Publ., no 3. PP. 3-12. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2020/2.pdf
3. Kostyrko, L. A. (2016). *Metodychni zasady kompleksnoho analizu finansovoi stiikosti mistsevykh biudzhetyv* [Methodological principles of comprehensive analysis of financial sustainability of local budgets]. *Finansovyi prostir* [Financial space], no. 1 (21). PP. 83-90
4. Kreshchenko, I. (2017). *Otsinka efektyvnosti vykorystannia biudzhetykh koshtiv ta konrol za dotrymanniam biudzhethnoho zakonodavstva* [Evaluation of the effectiveness of the use of budget funds and control over compliance with budget legislation] Available at: https://fincontrolnew.com.ua/attachments/94821ec4-ee6d-4cf5-aab5-895fd6be1a69_2017%20-%2011_26-32.pdf
5. Pershko, L. (2020). *Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti formuvannia mistsevykh biudzhetyv Ukrainy za umov finansovoi detsentralizatsii* [Directions for increasing the effectiveness of the formation of local budgets of Ukraine under the conditions of financial decentralization]. *Naukovyi visnyk Polissia*. PP. 129–135. Available at: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2\(21\)-129-135](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2(21)-129-135)
6. Kovalenko, S. O., Boieva, A. L. (2018). *Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti vykonannia mistsevykh biudzhetyv* [Directions for improving the efficiency of local budget implementation *Biznes Inform*], no. 4. PP. 314–321.
7. *Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini* [About local self-government in Ukraine About local self-government in Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy; Zakon vid 21.05.1997. No 280/97-VR. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text>
8. *Biudzhetni kodeks Ukrainy* [Budget Code of Ukraine]. № 2456-VI vid 08.07.2010. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
9. Radelytskyi, Yu. O. (2019). *Mistsevi biudzhety v umovakh finansovoi detsentralizatsii v Ukraini* [Local budgets in the conditions of financial decentralization in Ukraine] *Dysertatsiia na здобuttia naukovoho stupenia doktora ekonomichnykh nauk za spetsialnistiu 08.00.08 – Hroshi, finansy i kredyt*. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka : Lviv, 443 p.
10. *Detsentralizatsiia* [Decentralization]. Available at: <https://decentralization.gov.ua/>
11. Haba, I. M. (2014). «*Detsentralizatsiia*» - *deiaki pliusy i minusy* ["Decentralization" - some pros and cons]. "RaionInfo" Publ., no. 1. P. 5.
12. Kohut, Yu. M., Kovach-Rump, H. L. (2021). *Finansova detsentralizatsiia v Ukraini ta yii vplyv na formuvannia mistsevykh biudzhetyv: dosiahnennia i nedoliky* [Financial decentralization in Ukraine and its influence on the formation of local budgets: achievements and shortcomings]. "Efektyvna ekonomika" Publ. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/77.pdf
13. Svistun, V. (2021). *Detsentralizatsiia upravlinnia: perevahy i nedoliky* [Decentralization of management: advantages and disadvantages]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/2211/1/Svystun.PDF>
14. Buhai, T. V. *Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti biudzhethnoho protsesu v Ukraini* [Methodical approaches to assessing the effectiveness of the budget process in Ukraine]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4287>
15. *Pro zatverdzhennia zvitiv shchodo vykonannia miskoho biudzhetu* [On the approval of reports on the implementation of the city budget]. Available at: <https://kr.gov.ua>

Objective. The objective of the present article is to identify problems and directions for improving the effectiveness of the formation and execution of budgets of territorial communities.

Methods. In the research process, the following general scientific methods and methods of cognition were used: methods of scientific abstraction, analysis and synthesis (for researching theoretical aspects of the budget process at the local level, determining the main problems of the formation and implementation of local budgets, developing directions for improving the efficiency of the formation and implementation of local budgets), systemic generalization (to determine the influence of advantages and disadvantages of decentralization on local budgets), statistical analysis (to assess the effectiveness of formation and implementation of local budgets).

Results. According to the results of the conducted research, the essence of local budgets, the positive and negative consequences of the impact of decentralization on local budgets were considered, the main areas of evaluation of the effectiveness of the formation and implementation of local budgets were determined (analysis of financial stability (balance, financial independence, overall effectiveness of the budget); analysis of efficiency (financial productivity, economic and social efficiency)). Based on the example of the the Kryvyi Rih City Territorial Community, an analysis of the main indicators of the formation and implementation, as well as the effectiveness of the budget during 2018 - 2022, was carried out, according to the results of which the general trends of increasing tax revenues, decreasing the implementation of planned indicators of budget expenditures, increasing the level of financial sustainability of the budget, multidirectional trends were established indicators of budget efficiency (increase in the indicator of financial productivity, social efficiency; decrease in the coefficient of economic efficiency). General problems in the management of revenues and expenditures of local budgets have been identified: limited budget resources; insufficient financial stability; problems of forming the revenue part of local budgets and the need to identify reserves for their increase; failure to receive possible income from rent and payment of land tax from land plots of communal property that are not used; application of minimum land tax rates; ineffective management of communal property; non-receipt of personal income tax due to informal employment of the population; improper use of interbudgetary transfers; insufficient transparency of budget formation and execution. Areas of increasing the efficiency of local budgets have been determined (increasing the revenue and expenditure capacity of the budget and making tax payments; ensuring stability and effective use of available funds, effective risk management and ensuring openness, public accounting, optimization and improvement of cost efficiency, involvement of local residents and other stakeholders in the process formation of the budget, implementation of measures to support the development of local economic potential to provide additional sources of income and increase their efficiency).

Key words: local budgets, urban territorial community, decentralization, budget process, formation and implementation of local budgets, income, expenses, efficiency

Надійшла до редакції: 05.12.23